

Jože Ramovš, Mojca Slana

Komuniciranje med generacijami

POVZETEK

Članek analizira podatke o tem, koliko časa se v običajnem tednu z udeleženci raziskave družijo in lepo pogovarja kakšen mlad človek (star do 25 let), kakšen človek srednjih let (star med 25 in 60 let) in kakšen človek iz upokojske generacije (star nad 60 let). Rezultati kažejo, da so medgeneracijski stiki in komuniciranje najšibkejši med mlado in starejšo generacijo, dobra desetina je brez njih. Ti podatki se ujemajo s sorodnimi raziskavami v Sloveniji in po svetu. Današnje demografsko stanje naglega staranja prebivalstva in potrebe po krepitvi medgeneracijske solidarnosti zahtevajo, da posamezniki, civilna družba in državne politike zavestno ustvarjajo pogoje za uspešno učenje kakovostnega medgeneracijskega dialoga.

Ključne besede: generacije, komunikacija, staranje prebivalstva, medgeneracijsko komuniciranje

AVTORJA: Dr. Jože Ramovš je antropolog in socialni delavec. Zadnji dve desetletji dela predvsem na področju socialne gerontologije. V ospredju njegove znanstvene in akcijske pozornosti so med drugim medgeneracijsko sožitje in komunikacija, osebna priprava na kakovostno staranje in družbena priprava na velik delež starega prebivalstva ter oblikovanje novih medgeneracijskih programov sodobne socialne mreže.

Mojca Slana je univerzitetna diplomirana psihologinja in podiplomska študentka psihološke metodologije. Kot raziskovalka na Inštitutu Antona Trstenjaka se ukvarja predvsem z zdravstveno gerontologijo in kot koordinatorka sodeluje pri mednarodnem programu Svetovne zdravstvene organizacije Starosti prijazna mesta.

ABSTRACT

Communication between generations

The article presents an analysis of the time the participants spend in socializing and kind conversation with members of three generations in the average week. The generations are defined as young people (< 25), adults (25–60) and elderly (> 60). The results show that intergenerational interaction and communication between young and old generation is among the weakest; more than 10 % of the participants do not engage in such interaction. These results are consistent with complementary Slovenian and international research findings. The demographic conditions of rapid ageing of the population and the need for strengthening intergenerational solidarity put us in a position where everyone—individuals, civil society and state policies—needs to consciously build the conditions for successful learning of high quality intergenerational dialogue.

Key words: generations, communication, ageing of the population, intergenerational communication

AUTHORS: Dr. Jože Ramovš is an anthropologist and social worker. In the last two decades he is mainly working in the area of social gerontology. In the forefront of his scientific work

is good intergenerational communication, personal preparation for quality ageing and social preparation for large share of old population, creation of the new intergenerational programmes for quality ageing and good intergenerational relations.

Mojca Slana is a psychologist and postgraduate student of psychological methodology. She works as a researcher at Anton Trstenjak Institute where her research is focused on investigating health gerontology. She is also a national coordinator of WHO's international programme Age-Friendly Cities.

1. KOMUNICIRANJE – GLAVNI GRADNIK SOŽITJA

Komuniciranje – slovenski izraz zanj je občevanje – je vsako medčloveško posredovanje zavedne ali nezavedne vsebine človeške zavesti. Človek je po svojem bistvu socialno bitje, zato je med njegovimi prirojenimi specifično človeškimi sposobnostmi ena od temeljnih prav sposobnost za medsebojno občenje misli, čustev, izkušenj, želja, načrtov in drugih vsebin človeške zavesti. Ta zmožnost ni bila deležna znanstvene pozornosti, tako da zanjo ni bilo niti ustaljenega izraza; pri našem raziskovalnem iskanju primerne besede zanjo se je izkazal kot najbolj ustrezen domači izraz **občilnost** (Ramovš, 2000: 358–366).

Komuniciranje je sestavina medčloveškega sožitja, ki je zgrajeno iz dveh glavnih gradnikov: komuniciranja in različnih vlog, ki jih vsak posameznik opravlja v vsaki posamezni medčloveški povezavi. Celostna opredelitev komuniciranja zajema tri njene načine: **1. besedno** ali verbalno komuniciranje z govorom, **2. nebesedno** ali neverbalno z govorico telesa (izrazom obraza, gestami rok, položajem telesa, molkom in drugimi oblikami obnašanja) ter **3. komuniciranje z dejanji**, ki jih storimo drug drugemu ali za drugega, oziroma jih opustimo, ko bi jih morali storiti. V ospredju znanstvenega raziskovanja je besedno komuniciranje, do neke mere tudi nebesedna govorica telesa, medtem ko komuniciranje z dejanji visoko cenita predvsem ljudska modrost v pregovorih in vsakdanja izkušnja ljudi; ta je skeptična do lepega govorjenja, dogovarjanja in obnašanja, če ga skladno ne spremljajo dejanja.

Besedno komuniciranje ali pogovor ima tri različne oblike: klepet, delovni in osebni pogovor. Vsak od njih ima v sožitju svoje nepogrešljivo mesto. Za kakovostno sožitje v današnjih razmerah je pomembno vseživljenjsko zavestno izpopolnjevanje delovnega in osebnega pogovora; prvi omogoča učinkovito sodelovanje, drugi lepo, poglobljeno in skladno osebno sožitje v družini in osebni družbi (Ramovš, 2007: 37–39). Kakovost osebnega pogovora med staršema je odločilnega pomena za osebni razvoj otrok, kajti kakovost starševskega odnosa do otrok je premo sorazmerna s kakovostjo njunega medsebojnega odnosa. Tudi kakovost partnerskega sožitja med njima samima je najbolj odvisna od njunega osebnega pogovora. Zato lahko rečemo, da kakovost komuniciranja med staršema srednje generacije odločilno določa njun osebni razvoj, sožitje s starejšo in z mlajšo generacijo, posredno pa je tudi glavna naložba srednje generacije za njeno kakovostno staranje.

Raziskovanje medgeneracijskega komuniciranja se zadnja leta širi zaradi staranja prebivalstva, ki postaja čedalje bolj očitno dejstvo v Sloveniji in v večini razvitih družb. Tudi

politični dokumenti že upoštevajo spoznanje, da je pot za rešitev zahtevnih nalog in problemov ob staranju družbe nova solidarnost med generacijami (Svet EU, 2005), pogoj zanjo pa je občutno izboljšanje komunikacije med generacijami.

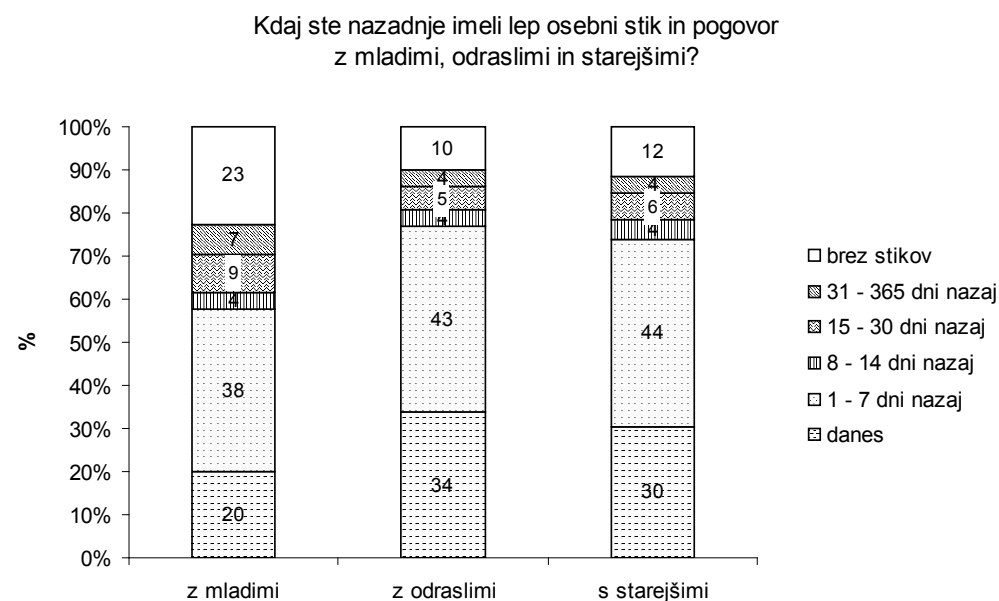
2. RAZISKAVE O KOMUNICIRANJU MED GENERACIJAMI

V prikazu raziskovalnih spoznanj, ki sledijo, uporabljamo pri vsakem navajanju tisti izraz, ki ga uporabljajo posamezni raziskovalci; poleg izrazov komunikacija in komuniciranje je to predvsem interakcija.

Avtorici Kessler in Staudinger (2007) nudita teoretično in empirično utemeljitev, da je interakcija med starejšimi ljudmi in mladostniki lahko edinstven psihološki potencial na področju motivacije. Pogoji, da se ta potencial udejanji, so ugodne strukturne razmere pri vsakokratnem nesorodstvenem medgeneracijskem odnosu ter osebna stališča, izkušnje in gledanje vsakega od udeležencev na odnose med ljudmi različnih generacij.

Sorazmerno veliko je raziskav, ki ugotavljajo, kako pogosti so stiki med različnimi skupinami ljudi. Giles, Bouchard Ryan in Anas (2008) so npr. ugotovili, da imajo tako mladi (udeleženci so bili stari med 17 in 22 let) kot tudi starejši Kanadčani (stari med 64 in 94 let) več stikov s svojimi vrstniki kot z nasprotno starostno skupino. Kanadčani srednjih let (med 40 in 58 let) pa imajo približno enako stikov z obema skupinama, z mlajšo in starejšo od sebe.

Slika 1: Lep osebni stik z mladimi, odraslimi in starejšimi

Vir: Inštitut Antona Trstenjaka; preliminarni rezultati vzorca slovenskega prebivalstva 50+, N = 780.

Podobno ugotavljamo tudi v naši raziskavi *Stališča, potrebe in zmožnosti prebivalcev RS, starejših od 50 let*, kjer smo udeležence spraševali, kdaj so nazadnje imeli lep osebni stik in pogovor s človekom, ki je mlajši od 25 let (mladim), s človekom med 25 in 60 let (odraslim) in s starejšim od 60 let. Preliminarni rezultati (N=780) kažejo, da imajo anketiranci, ki so stari 50 let ali več, največ stikov s srednjo in tretjo generacijo, najmanj pa z mladimi. Na dan raziskave in v zadnjem tednu pred tem jih je imelo lep osebni stik ali pogovor z mladim človekom 58 %, s človekom v srednjih letih 77 % in s starejšim človekom 74 %. Da je povsem brez stikov z mlado generacijo, je povedalo kar 23 % udeležencev, brez stikov z ljudmi srednje generacije 10 % in brez stikov s starejšimi od 60 let le 12 % (Slika 1). Vprašanje je poudarjeno spraševalo po lepem osebnem stiku in pogovoru, kar pomeni, da imajo lahko vprašani več medgeneracijskih stikov, vendar le-ti zanje niso lepi. Dokončni rezultati bodo lahko nekoliko drugačni, vendar pa se dokaj verjetno nakazuje opozorilo, da je vsaj desetina prebivalstva Slovenije, ki je stara 50 let ali več, v medčloveškem sožitju zelo ogrožena; če pa soglašamo z ugotovitvijo, da je za zdrav socialni razvoj v starosti potreben tedensko vsaj en lep stik tudi z mladim človekom, je ogrožena četrtnina starejšega prebivalstva.

Giles, Noels, Williams, Lim, Ng, Ryan in Somera (2003) so primerjali medgeneracijsko interakcijo v treh zahodnih (ameriških) in treh vzhodnih (azijskih) državah. Študente, stare od 16 do 30 let, so spraševali o interakciji z vrstniki, s starejšimi sorodniki in s starejšimi nesorodniki. Rezultati so pokazali, da imajo študenti zahodne skupine več interakcij s starejšimi ljudmi kot Azijci. Eni in drugi pa imajo več interakcij s svojimi vrstniki kot starejšimi ljudmi in več s starejšimi sorodniki kot z nesorodniki. V obeh kulturah so starejši sorodniki v komunikaciji z mlajšimi bolj prilagodljivi kot starejši nesorodniki, v zahodni kulturi je to še bolj izrazito.

Precej študij o medgeneracijski komunikaciji in druženju temelji na enem izmed modelov staranja, tj. modelu komunikacijske zagate (ang. *Communication predicament model of aging*), katerega avtorji so Ryan, Giles, Bartolucci in Henwood (1986, v Giles idr., 2008). Le-ta razlaga pomembnost odnosa med medgeneracijsko komunikacijo in subjektivnim zdravjem. Negativni stereotipi mlajših ljudi o starejših lahko povzročijo preveč prilagojeno komunikacijo z miselno poenostavljenim, počasnim in pretirano poudarjenim govorjenjem. Ponavljanje takih interakcij lahko stare ljudi pripelje v dvome, ali so res tako nesposobni, kot je moč razbrati iz vedenja mlajših ljudi do njih. Zaradi tega se slabše zaznavajo, utrjuje se jim nestvarna zaznava, da so nesposobni, to pa jih lahko vodi v socialno izolacijo, zmanjšuje jim občutek vrednosti, niža se njihovo blagostanje (Levy, 2003; Turner, 1987, v Giles idr., 2008). Nekatere ugotovitve označujejo komunikacijo med mlajšimi in starejšimi kot nezadovoljujočo in polno potencialnih težav, še posebno z vidika mlajših (Giles idr., 2008). Mlajši ljudje kljub pogostim stikom s starejšimi (zlasti v družinskem okolju) poročajo o nezadovoljujočih odnosih z njimi (McCann idr., 2005). Starejši ljudje so pri komuniciranju pogosteje manj prilagodljivi kot mlajši, velikokrat pretirano govorijo o sebi in svojih težavah, kar je za mlajše sogovornike težavno in naporno (Coupland idr., 1991; Williams idr., 2002, v Giles idr., 2008). Podobno ugotavlja druga študija (Giles idr., 2003). Izkazalo se je, da mlajši, čeprav čutijo, da morajo biti spoštljivi, doživljajo svoje starejše sogovornike kot manj prilagodljive od svojih vrstnikov: bolj se pritožujejo, ne poslušajo, stereotipno zaničujejo mladino. Posledično se mlajši ljudje izogibajo pogovorom s starejšimi (Giles idr., 2001; Williams idr., 1997, v Giles idr., 2008).

McCann, Dailey, Giles in Ota (2005) so ugotovili, da čim manj so mladi Američani starejše opisovali kot osebnostno vitalne in dobrohotne, tem bolj so poročali o težavnih interakcijah z njimi in iskali načine, kako bi se umaknili iz odnosa z njimi. Izkazalo se je tudi, da čim bolj imajo mlajši negativne poglede na starostnike, tem večja je verjetnost, da bodo do njih pokroviteljski (Harwook idr., 1998, v Giles idr., 2008). To pa ne velja enosmerno, kajti tudi mladi čutijo, da so starejši pokroviteljski do njih in imajo o njih negativne stereotipe (Giles idr., 1994, v Giles idr., 2008).

Navedeni podatki o težavnem odnosu med mladimi ljudmi in tretjo generacijo se ujemajo s podatki slovenske raziskovalne analize pogovorov mladih prostovoljcev s starimi ljudmi, pri čemer je bila odkrita skupina navidezno vitalnih starostnikov (Ramovš K., 2001). Ti so sicer pogosto aktivni v skupnosti, živahni, suvereno navezujejo stike in komunicirajo z vsemi, vendar pa pretežno enostransko propustno iz sebe navzven. Zaverovani so v svoje poglede in sploh vase, zato niso sposobni resnično poslušati drugih in ustvarjati z njimi dialoga. Njihovo komuniciranje so pretežno javni monologi s sabo pred drugimi, do drugih so zelo zahtevni. Čeprav so navidezno vitalni ljudje v svojem okolju lahko zelo dejavni, prizadevni in tudi ustvarjalni, so trajnejši in globlji osebni odnosi z njimi zelo težavni, skorajda nemogoči za večino mladih ljudi, saj le-ti danes zahtevajo svoj enakovredni prostor v odnosu.

O svojih težavah in negativnih izkušnjah pri medgeneracijski komunikaciji z mladimi poročajo tudi odrasli in starejši ljudje (Giles idr., 2008). Na Kitajskem in Japonskem starejši zaznavajo, da so njihovi vrstniki manj prilagodljivi kot mlajši sogovorniki (Cai idr., 1998; Noels idr., 1998; Noels idr., 2001; Ota idr., 2007, v Giles idr., 2008).

Težave pri medsebojni komunikaciji, ki jih zaznavajo tako mlajši kot starejši, imajo negativne posledice na kakovost nadaljnjega življenja – na samospoštovanje, zadovoljstvo z življenjem, depresivnost in podobno (Giles idr., 2008).

Tudi druge raziskave (Cai idr., 1998; Noels idr., 2001, v McCann idr., 2005) kažejo, da lahko sporočila, ki jih starejši ljudje dobivajo od mlajših, pomembno vplivajo na njihovo zadovoljstvo z življenjem in na samospoštovanje. Manj pokroviteljska in bolj prilagojena komunikacija mlajših ljudi s starejšimi ima lahko pozitivne učinke na psihično blagostanje (Giles idr., 2002, v McCann idr. 2005).

Med slovenskimi deli o medgeneracijskem sožitju med mladimi in starejšimi omenjamo še knjigo Bogdana Žorža o starih starših in njihovem vzgojnem poslanstvu (Žorž, 2006). V drugem delu povzema tudi rezultate sociološke raziskave *Starši med delom in družino* iz leta 2004, ki je pokazala veliko prisotnost in pomen starih staršev pri vzgojni pomoči v družini. Ko seštejemo dejanski obseg varstva, ki ga opravijo stari starši, in »rezervni« delež, ko so prva rezerva za primere potrebe, so stari starši za kar 53 % predšolskih otrok pomembna oblika varstva (str. 35). Sledijo še izsledki dveh manjših raziskav o starih starših, ki ju je opravil avtor. Prva je telefonska in je zajela 35 anketirancev vseh starosti, populacija druge pa sta dva peta razreda, eden s 27 učenci iz podeželske osnovne šole in drugi s 17 učenci iz mestne. Tako otroci kot odrasli v obeh raziskavah dajejo zelo visoke ocene pomenu starih staršev. Rezultatov seveda ni mogoče posploševati zaradi majhnega števila, zgovorni pa so v ilustrativnem smislu in kot pobuda za temeljitejše raziskave o vzgojni vlogi starih staršev ter o vsebinah in oblikah njihovih odnosov z mlajšima generacijama njihovih sinov, hčera, snah, zetov in vnukov.

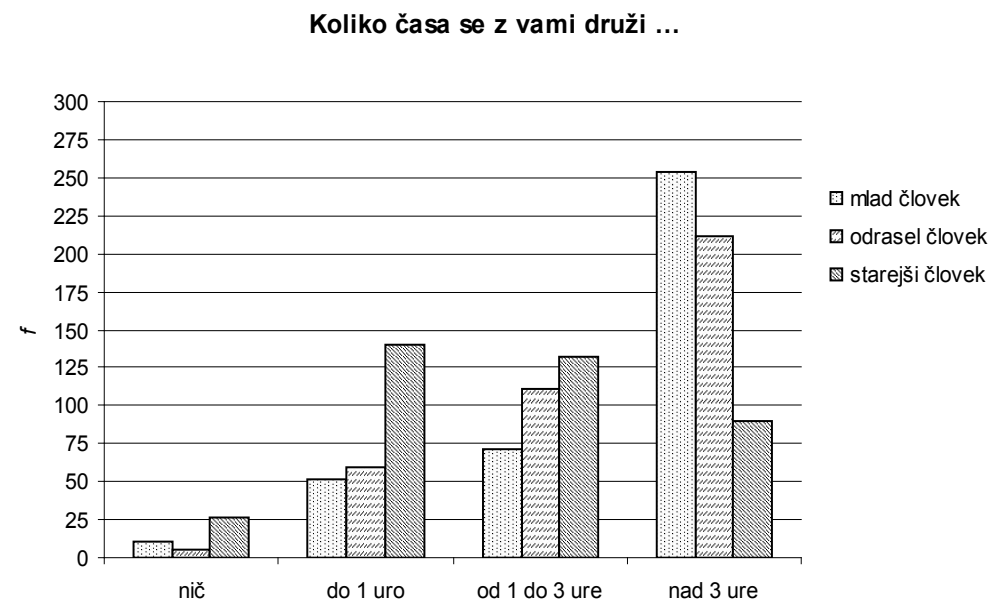
3. NAŠA RAZISKAVA

Na 1. medgeneracijskem festivalu, ki je potekal v Zavodu AMS Maribor v soboto, 4. oktobra 2008 pod geslom *Mladost je srce, kdo je brez nje?*, je ob prihodu vsak udeleženec prejel anonimno anketo. Poleg evalvacijskih vprašanj o festivalu, željah glede prihodnjega festivala ter vprašanj o spolu in starosti je vsebovala tudi tri zaprta vprašanja o tem, koliko časa se v običajnem tednu z vami družijo in lepo pogovarja kakšen mlad človek (star do 25 let); kakšen človek srednjih let (star med 25 in 60 let); kakšen človek iz upokojske generacije (star nad 60 let). Možni so bili štirje odgovori: a) nič, b) do 1 uro, c) 1 do 3 ure in d) nad 3 ure.

Izpolnjeno anketo je, od okrog tisoč udeležencev festivala, ob odhodu oddalo v skrinjice 389 ljudi, 64 % žensk (247) in 36 %, tj. 141 moških. Stari so bili od 9 do 87 let, povprečno 30 let (SD 17,0); skoraj polovica je bila mladostnikov, starih od 14 do 19 let (49 %).

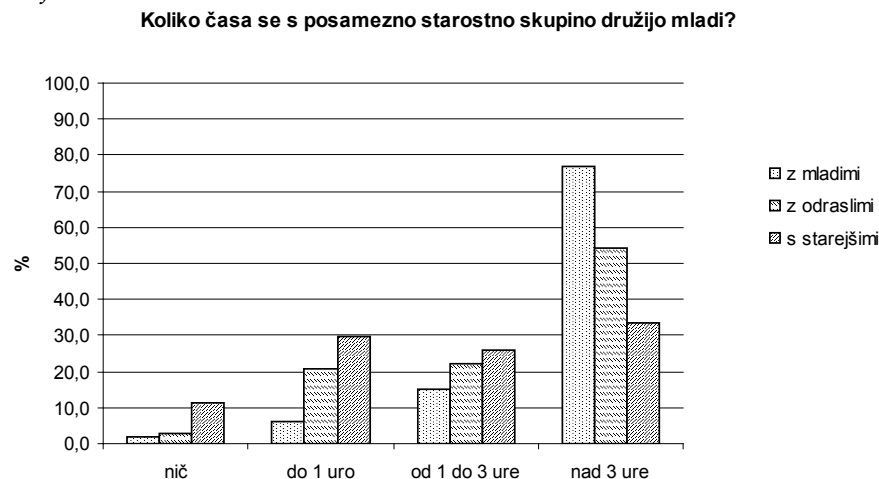
Razporeditev spraševane populacije po generacijah je bila naslednja: 212 anketirancev je starih do 25 let, 149 med 25 in 60 let in 27 nad 60 let. Ta neenakomerna razporeditev pomeni za našo analizo medgeneracijskega komuniciranja določene omejitve. Analize kažejo, da v starosti ni statistično pomembnih razlik med spoloma. Prav tako med spoloma ni statistično pomembnih razlik glede tega, koliko se z njimi družijo mladi in starejši (porazdelitev rezultatov ne omogoča, da bi to lahko preverili tudi za odrasle). Podrobnejši prikaz odgovorov na vsa tri vprašanja (Slika 2) kaže, da ostaja manjši del udeležencev, ki pravi, da se z njimi sploh ne družijo mlad, odrasel ali (največ udeležencev) starejši človek.

Slika 2: Koliko časa se z njimi tedensko družijo človek iz mlade, srednje in upokojske generacije

Vir: Inštitut Antona Trstenjaka (N = 389).

Slika 3: Koliko časa se v povprečnem tednu mlad človek družijo s skupino mladih, odraslih in starejših

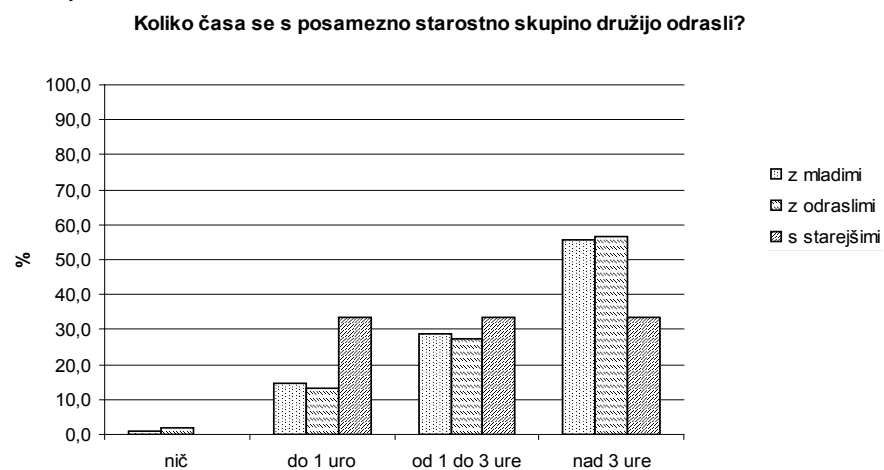

Vir: Inštitut Antona Trstenjaka (udeleženci so razdeljeni v tri starostne skupine; N mladih = 212, N odraslih = 149, N starejših = 27).

Iz Slike 3 je moč razbrati, da so tako mladi kot tudi odrasli in starejši udeleženci najpogosteje odgovorili, da se mladi v povprečnem tednu z njimi družijo več kot tri ure. Tako je odgovorilo 77 % mladih, 54 % odraslih in 33 % starejših udeležencev.

Na drugi skrajnosti odgovorov, tj., da se mlad človek z njimi sploh ne družijo, je vrstni red pogostosti odgovorov obrnjen. Tako je namreč odgovorilo 11 % starejših, 3 % odraslih in 2 % mladih udeležencev.

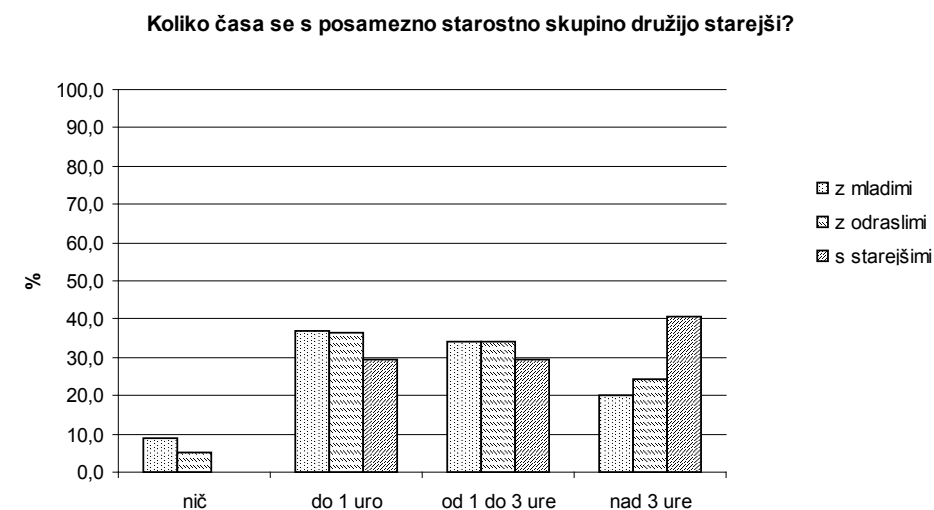
Slika 4: Koliko časa se v povprečnem tednu odrasel človek družijo s skupino mladih, odraslih in starejših

Vir: Inštitut Antona Trstenjaka (udeleženci so razdeljeni v tri starostne skupine; N mladih = 212, N odraslih = 149, N starejših = 27).

Pri vprašanju, koliko časa se v povprečnem tednu z udeleženci družijo odrasel človek (Slika 4), je vzorec odgovorov podoben kot pri vprašanju, koliko časa se z njimi družijo mladi človek (Slika 3). Mladi in odrasli udeleženci so najpogosteje (oboje v 56 %) odgovorili, da se odrasel človek z njimi družijo več kot tri ure, praktično zanemarljiv pa je odgovor, da se z njimi odrasel človek sploh ne družijo (1 % in 2 %). Starejši udeleženci odgovora »nič« sploh niso izbrali, so pa njihovi odgovori povsem enakomerno razporejeni po ostalih odgovorih; tretjina jih je odgovorila, da se odrasel človek z njimi družijo več kot tri ure, tretjina, da se z njimi družijo od ene do tri ure, in tretjina, da se z njimi družijo do eno uro.

Slika 5: Koliko časa se v povprečnem tednu starejši človek družijo s skupino mladih, odraslih in starejših

Vir: Inštitut Antona Trstenjaka (udeleženci so razdeljeni v tri starostne skupine; N mladih = 212, N odraslih = 149, N starejših = 27).

Da so brez stika s starejšim človekom, so v naši raziskavi odgovorili le mladi (9 %) in odrasli (5 %) udeleženci. Oboje so najpogosteje odgovorili, da se starejši človek z njimi družijo do eno uro (37 % in 36 %) ali od ene do treh ur (oboje 34 %). Starejši udeleženci so odgovarjali nekoliko drugače; da se z njimi družijo in lepo pogovarja kakšen star človek, so najpogosteje odgovorili nad tri ure (41 %), da so brez stika s starejšim človekom, pa ni odgovoril nihče.

Če primerjamo Slike 3, 4 in 5, ugotovimo, da so starejši udeleženci brez stika samo z mladimi. Odstotka mladih ljudi, ki pravijo, da so brez stika s starejšimi (teh je 9 %, Slika 5), in starejših ljudi, ki pravijo, da so brez stika z mladimi (teh je 11 %), sta podobna. Omenjeni rezultati so primerljivi s preliminarnimi rezultati raziskave *Stališča, potrebe in zmožnosti 50+*. Tudi tam se je izkazalo, da so starejši ljudje najpogosteje brez stikov z mlajšo generacijo. V omenjeni raziskavi so odstotki sicer nekoliko višji (23 %), vendar to ni presenetljivo, saj smo našo raziskavo opravljali priložnostno na medgeneracijskem festivalu, kamor so verjetno prišli ljudje, ki imajo več medgeneracijskih in vrstniških stikov.

Iz Slik 3, 4 in 5 lahko razberemo tudi, da se z mladimi najpogosteje družijo mladi, z odraslimi se najpogosteje družijo mladi in odrasli, s starejšimi pa starejši. To je skladno z drugimi raziskavami (Giles idr., 2003; Giles idr., 2008), kjer so tudi ugotovili, da imajo študentje oz. različno stari Kanadčani največ stika z vrstniki.

4. SKLEPNA SPOZNANJA

Naše in druge raziskave kažejo na primanjkljaj v medsebojnih stikih in v kakovostni komunikaciji zlasti med mlado in starejšo generacijo. Ob sedanjem demografskem razvoju bo starejša generacija naglo naraščala; ko bo sedanja mlada generacija prešla v odraslo, bo upokojenska generacija dvakrat številčnejša, kot je danes. Če pri tem upoštevamo še spoznanje, da je krepitev medgeneracijske solidarnosti pogoj za obvladovanje zahtevne naloge kakovostnega staranja v prihodnje in da je kakovostno komuniciranje med generacijami pogoj za krepitev medgeneracijske solidarnosti, je očitno, da je danes akutna družbena potreba učenje medgeneracijske komunikacije, dialoga, sodelovanja in sožitja. Iz samih raziskovalnih podatkov sledi, da je ta potreba najakutnejša pri mladi in upokojenski generaciji. Ko pa upoštevamo celovita spoznanja o učenju komunikacije, imajo dolgoročno prednost naložbe v učenje kakovostnega medsebojnega pogovora med mladima staršema srednje generacije (Engl idr., 2005).

Vzporedno z dviganjem kakovosti komuniciranja med generacijami se razvija in krepi tudi človekova solidarnost, ki ni le glavni razpoložljivi vir za obvladovanje perečih nalog zaradi staranja prebivalstva v prihodnjih letih, ampak tudi možnost za kakovosten dvig medčloveškega sožitja v družini, v delovnem in krajevnem okolju in širše na ravni narodov in človeške skupnosti. Lepo sožitje pa je poleg zdravja ena izmed najbolj zaželenih vrednot večine ljudi.

Potreba po učenju medgeneracijske komunikacije pomeni v današnjih demografskih razmerah prednostno nalogo za posameznike, za civilno družbo in za javno politiko države. Komunikacija je v celoti naučena veščina na temelju prirojene sposobnosti (Ramovš, 2005), toda v tradicionalni družbi poteka učenje medgeneracijske komunikacije spontano po vzorcih sožitja te družbe, v današnjih razmerah pa je za obvladovanje te veščine nujna zavestna odločitev posameznika, družine in človeških skupin, javna politika pa mora s pomočjo znanosti, vzgoje, izobraževanja, kulture in drugih svojih organizacijskih oblik poskrbeti, da bo v sodobnem življenjskem okolju ljudi na voljo dovolj primernih možnosti za to učenje.

LITERATURA

- Engl Joachim, Thurmaier Franz (2005). *Kako govoriš z menoj? Dobra in slaba partnerska komunikacija*. Ljubljana: Inštitut Antona Trstenjaka.
- Giles Howard, Bouchard Ryan Ellen in Anas Anna P. (2008). Perceptions of Intergenerational Communication by Young, Middle-Aged, and Older Canadians. V: *Canadian Journal of Behaviour Science*, letnik 40, št. 1, str. 21–30.
- Giles Howard, Noels Kimberly A., Williams Angie, Ota Hiroshi, Lim Tae-Seop, Ng Sik Hung, Ryan Ellen B. in Somera Lilnabeth (2003). Intergenerational communication across cultures: young people's perceptions of conversations with family elders, non-family elders and same-age peers. V: *Journal of Cross-Cultural Gerontology*, letnik 18, str. 1–32.

- Kessler Eva-Marie in Staudinger Ursula M. (2007). Intergenerational Potential: Effects of Social Interaction Between Older Adults and Adolescents. V: *Psychology and Aging*, letnik 22, št. 4, str. 690–704.
- McCann Robert M., Dailey René, Giles Howard in Ota Hiroshi (2005). Beliefs About Intergenerational Communication Across the Lifespan: Middle Age and the Roles of Age Stereotyping and Respect Norms. V: *Communication Studies*, letnik 56, št. 4, str. 293–311.
- Ramovš Ksenija (2001). Analiza pogovorov s starimi ljudmi pri usposabljanju za osebno družabništvo. V: *Kakovostna starost*, letnik 4, št.1–2, str. 15–36.
- Ramovš Jože (2000). Skupina in skupinsko delo. Prispevek k antropologizaciji teorije skupine in praksi skupinskega dela. V: Groterath Angelika (ured.), Moreno Jacob Levy, Moreno Zerka Toeman. *Skupine, njihova dinamika in psihodrama*. Ljubljana: Inštitut Antona Trstenjaka, str. 339–376.
- Ramovš Jože (2005). Učenje lepšega sožitja je naša največja življenjska priložnost. V: Engl Joachim, Thurmaier Franz. *Kako govoriš z menoj? Dobra in slaba partnerska komunikacija*. Ljubljana: Inštitut Antona Trstenjaka, str. 149–175.
- Ramovš Jože (2007). *Prostovoljski dnevnik pri osebem prostovoljskem delu z ljudmi in učenju lepega medčloveškega sožitja*. Ljubljana: Inštitut Antona Trstenjaka.
- Svet EU (2005). *Zelena knjiga »Odziv na demografske spremembe: nova solidarnost med generacijami.«* Bruselj.
- Žorž Bogdan (2006). *Stari starši in njihovo vzgojno poslanstvo*. Celje: Celjska Mohorjeva družba.

Kontaktne informacije:

Dr. Jože Ramovš, Mojca Slana

Inštitut Antona Trstenjaka

Resljeva 11, p.p. 4443, 1001 Ljubljana

e-naslova: joze.ramovs@guest.arnes.si, mojca.slana@inst-antonatrstenjaka.si